

ԾԱՂԻԿ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱՆԿՈՒԻ ՀԱՐԱԹ օրերը և տարին 50 թիւ:

Բաժանորդագին ԿԱՆԻՍԻԿ՝ Թուրքիոյ Համար տարեկան 50 դրշ, Ռուսիոյ Համար 5 ռուբլի, ուրիշ երկիրներու Համար 12 ֆր. — վեցամսեայ բաժանորդագրութիւն եւս կ'ընդունուի:

Գաւառներէն գրամի տեղ Օսմանեան նաւակադրոշմ եւս կ'ընդունուի:

Միայն երեք թիւ ապառիկ կը զրկուի. այնուհետեւ բաժանորդագին չը վճարողը կը դադարի թերթ ընդունելէ:

Ծանուցման տողը 2 զուրուշ:

ԾԱՂԻԿ

Լ Ր Ա Պ Ի Ր

ԾԱՂԻԿԻ Վերաբերեալաժէն գործի համար դիմել
Առ ՏԵՐԵՔԻՆ-Հրատարակիչ
ՅՈՒՆԱՆ Գ. ՓԱՆԱԳԱՇԵԱՆ
Պոլիս, Պաշէ-Դարու, Շէյխ-ուլ-Իսլամ Խան
رعليده بنجه قوسنده شيخ الاسلام خاند
«زاغيك» غزتهسى مديرى بالا قاشيان حوونان
S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN
Directeur du journal arménien « Dzaghik »,
Bahtché-Kapou, Chéikh-ul-Islam Han
CONSTANTINOPLE

40 Փարս

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 Փարս

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ — Գ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 28

ՇԱԲԱԹ

24 ՅՈՒՆԻՍ 1893

ԽՈՐԱԳՐԱՊԵՏ Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ԱՆՈՂՈՔ ՀԱՍՈՁՈՒՄ

Ոչ, դիւրաւ չեմ ուզած համազուիլ թէ օր նոր, բարերար նոր կ'ունենան Յոյները: Մեք ալ իրենց բաղդակից, կենցաղակից ժողովուրդ մը չե՞նք Թուրքիոյ մէջ. կըթուլեան բարեքներուն մեք ալ իրենց չափ համազուած չե՞նք. կարելի՞ է ուրեմն մէկին հարկը տարբերութիւն գտնուի Յոյնի եւ Հայուն բարեգործական անձնութիւններուն մէջ:

Մեք Պատրիարքարան պիտի շինենք քսան տարիէ ի վեր եւ դրամ տուող չը կայ. Հիւանդանոցի կառուցումը պիտի ամբողջանանք եւ քար քարի վրայ գնելու համար բարերարաց խոստումներու առատութենէն ուրիշ ոչինչ կը գրտնենք. վարժարանաց պիւստէներն ընդարձակելու անհրաժեշտ պէտքին դահացում կուտանք՝ վարժապետաց թուշակները կըծատելով. եկեղեցականի մը կտակած գումարին ձեռքերնիս կ'երկընցունենք եւ ահա ժառանգորդներու երկայրարանութիւնը կը կասեցնէ ըզմեզ. « Կամ դատարան կ'երթանք կամ պէտք է զմեզ դահացնէք » կ'ըսեն. ո՞ր մէկը թուեմ եւ շատ անգամ հարկադրած ենք բարերարներու այնքան խուսկ ծիւղ, որքան չարժեք իրենց առատաձեռնութիւնը:

Եւ լսել թէ այսօր անձանթ Յոյն մը 10,000 ոսկի կը նուիրէ իւր գիւղի վարժարանին եկամուտներ գնելու, վաղիւ թէ ուրիշ Յոյն մը 6000 ոսկի կը կտակէ այս ինչ քաղաքին մէջ մատենադարան մը հիմնելու, — մինչ մեք ի Պոլիս հազիւ ունինք մատենադարան մ'որու գններն անյիշատակ ժամանակէ ի վեր վաճուած են եւ բանալիները կորսուած —, միւս օր թէ Տիկին Զարեփի 35,000 ոսկի կուտայ ի Բերա հիւանդանոց մը շինելու, օր մը յետոյ՝ Եանեացի մը, յաջորդ օրը՝ Միտիլլիցի մը կուգան տեսարանին վրայ, անոնին չըսուած անձեր, որք 20-30-40 հազար ոսկիներ կը թողուն իրենց արեւակցաց, որպէս զի արհեստանոցներ բացուին, նոր դպրոցներ հիմնուին, արդէն գրտ-

նուածները զարգանան, եւ այդ բարերարներ կ'անցնին կ'երթան տեսարանին վրայէն առանց մեծ տպաւորութիւն մ'ազդելու, առանց սքանչացման ձայն մը լսելու, նորէն գէպի անձանթն ուստի եկած էին, իրաւ, ճշմարիտ են ասոնք:

Իրաւ, ճշմարիտ է թէ բարերարներու այսպիսի անընդհատ շարք մ'ունի Յոյն ժողովուրդն, եւ տարակուսած եմ ինչպէս կ'ըլլայ օր Հայոց մէջ չեն երևիր այդքան ու այդպէս բարերարներ. չէ՞ որ նոյն երկրին մէջ կը բնակինք, նոյն օդը կը շնչենք, նոյն ջուրը կը խմենք. չէ՞ որ մեք ալ գիտենք թէ քանի՜ մեծ է ուրիշին բարերարելու հաճոյքը. չէ՞ որ մեր մէջ ալ կան մեծատուններ զորս կը յարգենք, կը խնդարենք գրեթէ, կը համակերպինք իրենց պահանջուներուն, իրենց կը յանձնենք մեր հանրային գործոց վարչութիւնը, անձայր վստահութեամբ կը մեծարենք զիրենք. տասն, քսան տարիէ ի վեր այդ մեծատուններուն նուէրները կը հաւատարմին, Յունաց վերադրուած մէկ շարքովու ան նուէրներուն:

Այո՛, տարակուսած եմ Յոյներու մեծամեծ բարերարութեանց գոյութեան վրայ, ինչպէս կը տարակուսիմ լրագիրներու մէջ ամէն օր հրատարակուած գիտական լուրերուն ճշմարտութեան վրայ, որոց հետեւանք այժմ պիտի կրնայինք ամպերու մէջ օդային տուններ շինել եւ տարին մի անգամ ճաշելով առնուղն երկու գար ապրիլ: Այս տարակոյսը միտիւթարութիւն մ'եղած է ինձ համար, եւ արդարացում մը Հայ ունեւորներու ժլատութեանը:

Աւա՛ղ, երջանիկ օրն ալ իր իրիկունքը կ'ունենայ եղեր:

Այս շարժում մէջ, յուլիս 20 ին, Սրբուհի Մայրապետին մահուան տարեդարձի օրը, առաւօտուն, չոգենաւ կը նստիմ խառնուղ երթալու: Այդ անդուգական կնոջ գերեզմանին յարգանքս մատուցանել որոշած էի: Ծանօթ անձ մը կը մերձենայ ինձ եւ « սահեռուն նստող մարդուկը լաւ մը դիտեցէք կ'ըսէ » . աչքս կը յառեմ գէպի ցուցուած կողմը, չորս հինգ ճամբորդներ հաղիւ կան. կը նշմարեմ մար-

դուկը, յիսուննոց, սակրուտ, մսեղ, թըխագոյն, երկայն քալքո մը հագած, ֆէսը մինչեւ յօնքերուն վրայ իջուցած եւ ականջներն անոր մէջ սեղմած, անտաշ արարած մը, խեղճուկ՝ որչափ կարելի է երեւակայել, Անատոլոյցի պախալ մը. — Քարամանցի ըլլալու է, կ'ըսեմ. — բնիկ երկիրը չեմ գիտեր, կը պատասխանէ խօսակիցս. այլ ի տեսոյ կը ճանչեմ զինքը, ֆէնէք կը բնակի. երեւոյթին մի խարուիք, այս անձը Յունաց յիմարանոցին շինութեան համար 20,000 ոսկիէն աւելի նուիրած է, անգամ մ'ալ 8000 ոսկի տուաւ չեմ յիշեր որ դպրոցին համար, գեռ ամիս մը առաջ ալ Եէտի-գուլէի Յունաց հիւանդանոցին 12,000 ոսկի պարտքը վճարեց եւ Ղալաթիոյ Միլէք խանին եկամուտն այս մարդուկին շնորհիւ այսօր ամբողջապէս նոյն հիւանդանոցին յատկացած է:

Միլլէթ խանին գործը լսելէ, եւ չէի ուզած հաւատալ. հիմայ նուիրատուն կը տեսնէի, ոչ ակնոց կը կրէր, ոչ դաւաղան կար ձեռքը, ոչ ձեռնոց հագած էր, և... և... չոգենաւին մէջ քսան փարա պակաս վճարելու համար երկրորդ կարգի փայտէ նստարաններուն վրայ բաղմած էր. (ի՞նչ ամօթ բան մեզ համար):

Եւ տեսայ նոյն միջոցին անհատական առատաձեռնութեամբ կառուցեալ ֆէնէքի մեծ վարժարանն իւր բարձրարժ աշտարակով. միտքս բերի Բերայի հոյակապ Յոյն վարժարաններն՝ նոյնպէս անհատից նուէրներով կանգնած, եւ հետզհետէ աչքիս առջեւ շարուեցան Եէտի-գուլէի յիմարանոցին ընդարձակ շէնքը, եւ տիեզերահուշակ Սիլլոդոսը, եւ Յոյն եկեղեցականաց ու վարժապետաց բարեկեցիկ վիճակն եւ անոնց ընտանեաց ապահով կացութիւնը:

Եւ խաւարի փարատման պէս՝ տարակոյսներս տեղի տուին անողորմ համոզման մը. եւ երջանկութիւնն հեռացաւ ինձմէ, եւ սկսայ մտածել թէ նոյն երկրին մէջ կ'ապրինք Յոյնին հետ, նոյն օդը կը շնչենք, նոյն ջուրը կը խմենք, բայց ատոնք չեն բաւեր նոյն բաւազներն ունենալու. եւ թէ այս բաւազներ տարբերութեան պատճառները մինչեւ չուսումնասիրենք, պիտի չկրնանք յաջո-

զիւ ունենալու Յոյնին նման բարեգործ մեծատուններ, եկեղեցականներ, վարժապետներ, Յոյնին նման ժողովուրդ՝ ուր ճշմարիտ ծառայութիւնն հազիւ կը գտնէ արժանի գովաստ և բարերար տիտղոսը վայելելու համար դրամարկեղ մէջ գտնուած ոսկիներու բազմութիւնը չէ բաւական:

Երբ շոգենաւր Պալատի նաւամատոցն հասաւ, խօսակիցս բաժնուած էր ինձմէ. չգիտեմ ո՞րքան ատեն խորատու զուած մնացի անել մտածութեանց մէջ, Յոյնն ու Հայը միշտ բաղդատելով և մեր ստորնութեան պատճառներն որոնելով, միջոցներ ստեղծելով որ սա իմիններուս ալ սովորեցունեմ, քիչ խօստանալ, շատ կատարել, օգուտ քաղել աշխարհի յառաջագիմութենէն, մտքով, սրտով, քսակով հարստանալ և այս իւրաքանչիւրէն վեհանձնաբար առատ առատ մաս հանել կարօտ եղողներուն, միով բանիւ ընել ինչ որ Յոյները կ'ընեն, և աւելին ընել:

Եւ ահա կամուրջին տուջեւ կանգ առաւ շոգենաւր: Իւր երկայն շրջանին մէջ խառնուել հանդիպած էր, սակայն չէի սթափած. և Պոլիս վերադարձած էի առանց Սրբուհի Մայրապետին գերեզմանը կարենալ համբուրելու:

Ա. Ա. ՍՈՒԲԵՆԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երեք մեծ թաղերն էին: Երեքն ալ տարբեր նկարագիր ունէին: Մէկը՝ Պատգիւղ՝ փարթաւութեամբ կը փայլէր. միւսը՝ Օրթաքէյ՝ նրբութեամբ, իսկ Սամաթիա՝ պարզութեամբն ու առնականութեամբ:

Երեք թաղերն ալ անընդհատ կը քայլէին. յառաջդիմական ու յառաջագէտ երեքն ալ. միայն թէ Սամաթիա գործի գացող մարդու մը պէս կը քայլէր. Օրթաքէյ՝ սիրային ժամադրութեան գացող մարդու մը կամ մանաւանդ կնկան մը պէս. իսկ Պատգիւղ՝ անձանթ ճամբորդութեան մը համար շոգենաւ գացող մարդու մը պէս:

Էն մեծ բանաստեղծներն՝ ամենէն աւելի սիրող մարդ իկն՝ Օրթաքիւղ պիտի երթային. էն մեծ քարոզիչներն՝ հողիին խորը իջնող մարդիկ՝ Պատգիւղ պիտի երթային. էն մեծ հրապարակագիրներն՝ ընկերութեան բարին խորհողները՝ Սամաթիա պիտի երթային կամ հոն պիտի ծնէին: Արդարեւ, Օրթագիւղ Տիկին Տիւտարն ու Պէշիկթաշեանն ունեցաւ. Պատգիւղ՝ Շահնազարեանն ու Վարժապետեանը. Սամաթիա՝ Փանոսեանն ու Պոճասարեանը: Հասցիւղ կը խորհէր, Օրթագիւղ կ'երգէր, Սամաթիա կը դորձէր՝ առանց խօսելի գաղբելու — կամ կը խօսէր՝ առանց գործելի գաղբելու:

Եւ երեք թաղերն ալ՝ աւելորդ է ըսել՝ բարեկարգ վարժարան ունէին. ՉԱստուած աւելի գալորդին մէջ քան եկեղեցիին մէջ կը պաշտէին: Նուազ փոյթ ունէին որ տղաք լաւ ծուներ դնեն քան գլուխին բարձր բռնեն: Մանչ տղայոց կրթութեանն աւելի հոգ կը տանէին աղջիկ տղայոց դաստիարակ-

ութեան. սորված էին թէ կինը պատճառ եղած էր մարդոյն կորստեան, ու կը հաւատային թէ կինը դարձեալ պատճառ պիտի ըլլար մարդոյն փրկութեան: Դասագիրք չէր գտնուեր աղջիկն մէջ. ուստի դասատու կը գտնէին. Եւ իրենց ներկայութիւնը, Հոգաբարձուներուն ներկայութիւնը՝ դասատուին խօսքէն վեր: Մեր Հոգաբարձուներուն պէս զբաղած չէին այն ատենի Հոգաբարձուները. ջոջեր էին ընդհանրապէս և ընդարձակ գործառութիւններ ունէին. այլ սակայն ժամանակ կը գտնէին շարժութեան մէջ քանի մ'անգամ՝ երեւեալ տղայոց, երեւեալ դասատուաց ու դաստիարակաց:

Այդ երեք մեծ թաղերուն ներկան չպիտի բաղդատենք իրենց անցելոյն հետ: Օրթագիւղի ընկերութիւնը ցրուած պիտի գտնէինք, Հասցիւղի ազնուապետութիւնը՝ փճացած, Սամաթիա մոխիր վրայ նստած: Դպրոց, Թատրոն, Թանգարան, Կայն, խաւարած կամ փակուած երեք թաղերուն մէջ ալ: Երեք թաղերն ալ՝ եթէ ոչ առանց եկեղեցիի՝ սակայն առանց քարոզիչի մնացած: Քնար ու բեմ ու գրիչ գրեթէ խորտակուած ու քանդուած:

Սակայն այդ թաղերու վարժարանաց քննութիւններուն ներկայ գտնուող անձինք ոգեւորութեամբ կը խօսին այդ հաստատութեանց վրայ: Ես Սամաթիոյ քննութեանց ներկայ գտնուեցայ. և՛ առանց չափազանցութեան՝ զարմացայ: Պատմութեան քննութիւն կար՝ Դասատուն է Դաւիթ Պաշլուկեան: Աղջկանց թէ՛ տղայոց քննութեան մասնակցեցայ. Իրարմէ աղէկ, Իրարմէ յաջողակ: Զշմարտութիւնն ընեմ. Սամաթիոյ բարձրագոյն կարգին աղջկունք ու տղայք այնքան լաւ պատմութիւն գիտեն որքան Կեդրոնական վարժարանին ու Պէշպէրեանին ուսանողք. սրոնք Դաղդիացի դասատուներէ կ'ուսանին Քաղաքակրթութեան պատմութիւնը: Սամաթիոյ վարժարանաց սանուք ու սանուհիք քաղաքակրթութեան պատմութեանն աւելի սորված են. ուսած են ինչ որ պատմութեան խնամտախորթութիւնն է. Վարժ են լուծել ինչ որ Մուսթաֆա Կաֆալեան խնդրեցր էր կոչէ. սկսած են թափանցել բարեշրջութեան օրինաց և ընտելանալ ընկերաբանական սկզբբանց. ի սկզբանէ աշխարհի՝ երկրագունտի թէ՛ երկրայնոց կրած, մեծ կերպարանափոխութիւնները կը բացատրեն: Եւ առանց ընդհատման. և մինչեւ մեր օրերը, սկսեալ այն ժամանակներէն՝ ուր մարդիկ քարայրներու մէջ կ'ապրէին, անցնելով այն ժամանակներէն՝ ուր ժողովուրդք քարերն իրարու վրայ կը բարդէին ու ճարտարապետական այն հրաշակերտները կը կանգնէին որոնց վրայ կը սքանչանանք, և հասնելով՝ մինչեւ այս մեր ապրած օրերն՝ ուր մարդ և իր բնակավայրն անձանաչելի կերպիւ կերպարանափոխ եղած են:

Պատմութիւնն այսպէս, այսինքն խնամտախորաբար աւանդելէ յետոյ, իմաշկեան է. ֆէնտի ժամանակ գտած է դեռ — իր յանձնառումներէն դուրս — իր աշակերտաց աւանդել համառօտակի՝ մանչ տղայոց համար Քաղաքական տնտեսութիւն և աղջիկ տղայոց համար Առտին տնտեսութիւն. և երկուցունց ալ Քաղաքային կամ քաղաքացիա-

կան կրթութիւն (Instruction civique), այսինքն քաղաքացիի պարտուց գիտութիւնն, որ կ'աւանդուի Եւրոպական նախակրթարանաց մէջ, և որ առաջին անգամ ըլլալով Հայ վարժարանի մը մէջ մուտ կը գտնէ՝ այդ անձնուէր, եռանդուն և հմուտ երիտասարդին շնորհիւ, որոյ այնքան լուրջ գրուածներն այնքան ժամանակ կարգացուեցան օրագրաց մէջ, և որ թերեւս ինձ նման գրելէ (այսինքն հրատարակելէ) ձանձրացած՝ դպրոցական շրջանակին մէջ սահմանափակուած կ'ապրի, ուրիշ դուրս կ'ենէ միայն՝ իւր հոգւոյն խորերն իջնելու համար:

Եթէ այն երեք մեծ թաղերուն վարժարանաց մէջ ալ այսօր ամեն ուսուցիչ կարենար ընել ինչ որ Դաւիթ Պաշլուկեան իր ճիւղին համար կ'ընէ, իրենց նիւթական անկման կամ ընկերական խաւարման հակառակ՝ Օրթագիւղ, Հասցիւղ ու Սամաթիա այնքան մեծ պիտի ըլլային որքան էին երբեմն:

Ահա թէ ինչ կրնայ ընել լաւ դասատուն, խղճամիտ պաշտօնեան, անձնուէր մարդ:

Ե. ՏԵՄԻՐՅԱՆ

ՍԻՆՍ

Սիւմ այս պահուս աշխարհի ուշագրութիւնն իւր վրայ հրաւիրած լինելով, կարեւոր համարեցանք զինքը լի ու լի ծանօթացնել Ծաղիկի ընթերցողաց:

Սիւմ, և կամ իրենց լեզուաւ՝ Մուսնի-Թաի (թագաւորութիւն ազատ արանց), հարաւային Ասիոյ երեք մեծ ցամաքակղզիներէն միոյն՝ Հնդկա-Չինոս կեդրոնական մասը կը գրաւէ:

Իւր սահմանակից երկիրներն են Հիւսիսէն և արեւմուտքէն՝ Պիրմանիա, արեւելքէն Թոնքին և Աննամ, հարաւէն՝ Փուանական Քոչին-Չին, Սիւմի ընդարձակ ծոցն և Մալաքայի երկիրը:

Ինչպէս կ'երեւի, Սիւմի տէրութիւնն իրեն սահմանակից ու դրացի ունի Եւրոպական երկու հզօր գաղթականութիւններ. Անգլիական Պիրմանիա և Ֆրանսական Քոչին-Չին՝ Թոնքինի հետ:

Սիւմ թէ՛ իւր աշխարհագրական դիրքով, թէ՛ բնական կազմութեամբն ու այլազան հարստութիւններով՝ Մայրագոյն Արեւելից մէջ աւագ կարեւորութիւն ունեցող երկիրներէն մին է:

Երկու բարերար գետեր՝ Մէ-Բոնգ և Մէ-Նամ հիւսիսէն ի հարաւ հոսելով՝ մեծապէս կը բարեխառնեն երկրին կլիման և կը թափին Սիւմական ծոցը: Ընդարձակ և յոյժ արգաւանդ հովիտ մը՝ որ համաւաւոր է Մէ-Նամի հովիտ անուամբ, կը գրաւէ երկրին կեդրոնական մասը և ուր առատօրէն յառաջ կուգան բրինձ, պամպակ, թէյ, չաքարեղէգ, պանան, ծխախոտ, խահուէ, պղպեղ և այլ համեմունք, կարտեսաց և մանաւանդ նաւաշինութեան համար թանկագին փայտեր, ևն, ևն: Հանքային հարստութեանց կարգին մէջ՝ մանաւոր յիշատակութեան արժանի են ոսկին, արծաթը, անագը, սաթն ու հանքածուխը՝ որոց առ այժմ մէկ մասը միայն կը շահագործուի:

Սիամ ունի 800,000 քիլոմ. քառ. տարածութիւն և իբր 6,000,000 բնակիչ, որոց հազար 2,000,000ը բուն Սիամացի են. մնացեալը որք կը կազմեն մեծագոյն մասը՝ հետեւեալ կերպով բաժնուած են. — Չինացիք՝ 1,500,000, — Լովա կամ Լաուիացի՝ 1,000,000, — Մալայեանք՝ 500,000, — Քամսոնցիք՝ 300,000, ևն, ևն.

Երկրին բուն տիրապետներն եղող Սիամացիք՝ ըստ վկայութեան Եւրոպացւոց՝ մտաւոր և բարոյական գերազանց յատկութիւններով օժտեալ՝ մտացի ժողովուրդ մ'են։ Բարեհամայր, զուարթ և հաճոյակատար՝ Սիամացիք իրենց գլխագծութեամբն շատ կը նմանին Չինացի, Նոյնպէս իրենց լեզուն և գրականութիւնն եւս գրեթէ բոլորովին ձեւուած է Չինականին վրայ։

Կրօնիւ Պուտտայական են, և իրենց նախնեաց բազմաթիւ աւելորդապաշտութիւններն հաւատարմարար պահելով հանդերձ, կ'երկրպագեն Հնդկաց Քաֆիամունի աստուծոյն՝ Սոմաթասուտ սոհմային անուամբ և որով ի պատիւ կանգնած են բազմաթիւ հոյակապ փախօսներ (մեհեան) թանկագին սպասներով և հարուստ զանձերով ճոխացեալ։

Պուտտայի քուրմերն (պօն) թուով իբր 100,000, անընդհատ կը շրջին փախօտէ ի փախօտ, գաւառէ ի գաւառ և կ'ապրին ժողովրդին սեղանէն։ Արեւելեան ամէն հին ազգաց կրօնի պաշտօնեայնեան նման Սիամի քուրմերն եւս անսահման ազդեցութիւն ունին ժողովրդեան վրայ և կը վայելեն զանազան անանձնաշնորհումներ։

Երկրին Մայրաքաղաքն է ՊԱՆՔՕՔ, Մէնամ գետին վրայ, ծովէն 40 քիլոմէթր դէպ ի ներս։ Պանքօք իւր բազմաթիւ ջրանցքներուն պատճառաւ՝ Եւրոպացիներէն կոչուած է Արեւելից Վեցեկի։ Ընդարձակ վաճառականութիւն ունի շաքարի, քիֆ ըսուած փայտի, թէյի, խաւովի, բամպակի, ևն։ Ունի 500 000 բնակիչ որոց կէսը Չինացի է։ Քաղքին շրջակայքը կը գտնուին Անգլիական այլ և այլ ընկերութեանց կողմանէ կառուցեալ երեւելի դործարաններ, ընդարձակ վաճառատեղիներ, որոց շնորհիւ երկրին վաճառականութեան մենավաճառին գրեթէ տիրացած են, ընդհանուր արտածման ու ներածման 76 ըր Բրիտանեան վաճառականաց ձեռք կը կատարուի։

Սիամ ունի Եւրոպական ձեւով կազմակերպեալ իբր 30,000) զօրաց կանոնաւոր բանակ մը, 400 պատերազմական փիւղ, 500 պատերազմիկ ամազոն՝ իբր թագաւորին անձնապահ զինուորուհիներ, 18-20 այլ և այլ մեծութեամբ մարտանաւ 60 թնդանօթով սպառազինեալ։ Սակայն այս ամէնն իրեն համար վտանգաւոր խաղալիքներ չեն հանդէպ Եւրոպականացի անհզ զօրութեան, որով հետ քիչ մնաց կատակի ելնելու անխոհեմութիւնը պիտի ընէր Սիամ։

Մնաց որ Սիամ ու Ֆուանսա շատ հինորեայ բարեկամներ են։ Առաջին անգամ 1680 ին էր որ Սիամի վեհապետն յատուկ պատգամաւորութիւն մը կ'ուղարկէր Լուի 14-ի արքունիքը։

Այսպէս Ֆուանսա, Թոնքինի և Հար. Քոչին-Չինի տիրանալ յետոյ՝ բերնին ջուրերը սկսած էին վազել ի տես Մէքսիկո արգաւանդ հովտին այն առասպելական հարստութեան՝ որոյ գէթ սահմանակից լի-

նելու առիթն, երեւի թէ հաստատապէս մտադրած էր ի վազուց։

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ՕԳՆԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿ

(ԿՈՎԿԱՍԻ ԴԵՂՋԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ)

1.

— Ծօ, ծօ, ծօ, տղաք, Բէհեան բարկացած կ'երթայ կոր. վարժապետը խէրը անիծեր է, ըսաւ ծառին տակ ժողովուած գիւղացիներէն մին, արագալուզ ձիաւոր մը ցուցնելով անոնց։

— Ո՛ր կերթայ կոր, խաչօ։

— Տիլիճան կ'երթայ կոր, կանչեր են, ըսաւ Տիրացու Մաթոսը, որ գիւղացւոցմէ մասնաւոր պատիւ կը վայելէր, որովհետեւ անոնց անհատնում հարցերուն Սօղոմոն իմաստունին գրքէն կը պատասխանէր, և գիւղացիներուն համար միակ գիտուն ու խորհրդատու մարդը ինքն էր։

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչու կանչեր են, Տիրացու ճան։

— Ո՛վ գիտէ, հէլպէթ բան մը կայ։

— Վարժապետը ի՞նչ է ըրեր Բէհեանին։

— Վազէքսին մէջ վրան բան գրեր է, աղէկ մը սեւցուցեր է։

— Պիւսպիւթիւն սեւցե՞ր է։

— Հապա ի՞նչ է եղեր. երեսը նայվելիք հալը չէ մնացեր։

— Մաթոս ախպար, Մաթոս ախպար, ըսէ տեսնենք, զազէթան ալ կը ներկեն, հարցուց Միտոն (Մարտիրոս)։

— Հա՛, պատասխանեց Մաթոս ախպարը, ծիծաղը հազիւ կրնալով զսպել, որ քիչ շատ գաղափար ունէր լրագրի մասին, այսինքն աչքով տեսած էր։

— Ի՞նչպէս կը ներկեն. կտաւի պէս կարաւր կը խոթեն կը հանեն, հարցուց միամտաբար Միտոն։

— Չէ՛ չէ՛, եազմալի պէս կը ներկեն. հա՛, տունդ գլխուդ չը փչի, ըսաւ տիրացուն արհամարհական եղանակով մը։

Մէկ քանիները ծիծաղեցան. իսկ Միտոն զարմացած անակնկալ ծիծաղին վրայ — և զգալով որ անշուշտ յիմարտական բան մը խօսած ըլլալու է — բորբոքելով ըսաւ.

— Ա՛, ինչու կը ծիծաղիք կոր. չէ նէ՛ ծուռ բան մը ըսի։

— Ծօ՛ ընտո՞ր չը ծիծաղինք. տունդ գլխուդ չա՛ւրեւիք. անշափ բան չե՞ս գիտեր որ, թուղթը ներկի կարաւր որ խոթեն, կը թրջի ու կտոր կտոր կ'ըլլայ։

— Մաթոս ախպար, զազէթան թո՛ւղթ է։

— Ծօ՛ ի՞նչ է հապա, կտա՞ւ է, ըսաւ Մաթոս ախպարը արհամարհական ժպիտով մը երեսը մէկ դի ծռելով։

— Մաթոս ախպար, Մաթոս ախպար, Աստուած ողորմի պապուգ հոգուն, ըսէ՛ տեսնանք ի՞նչ բան է զազէթան, ըսաւ Միտոն։

— Հանէ՛ս, Հանէ՛ս, կանչեց Տիրացու Մաթոսը իր տղուն։

— Հէյ, ի՞նչ է, Հայրի՛կ։

— Տունը մեծ տօլապը կարմիր եազմալին մէջ պլլուած պզտիկ ծրար մը կայ, Մայրիկին ըսէ որ քեզի տայ տէ՛ հոս բեր. հասկցա՞ր։

Տղան գնաց և թաշկինակին մէջ փաթեթուած բան մը բերաւ, տուաւ հօրը. Մաթոսը կամոց կամաց և ամենայն զգուշ չափեամբ քտիկեց ծրարը, լրագրիւր դուրս հանեց մէջէն և առջեւը տարածելով ըսաւ։

— Տեսէ՛ք, այս է զազէթան։

— Ծօ՛, ծօ՛, ծօ՛, այս ի՞նչ մեծ թուղթ է, ըսին շատերը։

— Մաթոս ախպար, հիմա ատոր մէջ ի՞նչ գրուած է, հարցուց մէկը։

— Ասոր մէջ աշխարհիս ամէն ծայրի լուրը գրուած է։

— Կարճ ըսէ՛, կարճ, Մաթոս ախպար, ատոր մէջ ի՞նչ բաներ են գրուած։

— Ով որ չարութիւն, գողութիւն, անիրաւութիւն կ'ընէ, անիկայ հոս կը գրեն, ըսաւ Մաթոս ախպարը։

— Հիմայ մեր Բէհեային վրայ պիտի խնդա՞ն։

— Մինակ խնդա՞լ ըլլար, ինչ կ'ուզէր. վաղը Բէհեանին մեծը, Գաւառապետը լսելուն պէս, լինցած օրն է, ալ աչքէն ընկաւ գնաց։

— Հաւատացէ՛ք որ Բէհեան ատոր համար են կանչեր Տիլիճան (գիւղին կեդրոն գաւառը)։

— Մաթոս ախպար, թէ որ քեզի նեղութիւն չըլլար նէ, կարդա տեսնանք ի՞նչ է գրեր Բէհեանին համար, խնդրեցին ամէնքը մէկանց։

— Աչքերս լաւ չի տեսնար, այնչափ շատ կարդացեր եմ որ, աչքերս աւրուեր են, պատասխանեց տիրացու Մաթոսը, մէկ կողմէն պարծենալով և միւս կողմէն ալ իր տգիտութիւնը ծածկելով գիւղացւոց աչքէն, որովհետեւ գիւղացւոց մէջ օրէնք է որ կարդալ գիտցող մարդ մը, երբ ու է բան մը չկրնայ կարդալ և կամ գրել, իսկոյն վրան կը խնդան. այոչափ տարուան կարդացող է, գիր մը չկրնար գրել, կ'ըսեն. ուստի Մաթոս ախպարը այս անտեղութեան առաջին անգամ վերջ ձեռքն առաւ լրագիրը, աչքերուն մօտեցուց, ու սկսաւ այս ու ան կողմը դարձնել. ամէնքը լուռ ու մունջ հետաքրքրութեամբ կ'սպասէին կարդացուելուն։

— Մաթոս ախպար, կորա՛ւ, ալ ուրիշ բան մնաց հոն. քիչ առաջ իմ վրաս կը ծիծաղէիր. այնչափ ատղին անդին դարձուցիր որ թուղթը մաշեցաւ, պօռաց անհամբեր սպասող Միտոն։

— Ծօ՛, այս գետինն անցնելիքը իրինկունը կարդացի, հիմայ չեմ կրնար կոր գրտներ, պատասխանեց Մաթոսը։

Վերջապէս գտաւ, և սկսաւ ինքնիրմէ շարադրելով կարդալ հետեւեալ կտորները։

« Ելիսաւէտապօլ նահանգի Ղազարի գաւառի Ս. գեղը շատ աղտոտ է. աղրն ու թրիքը տանիքներուն վրայ գիղուած է. տեսնէն ու քօլէրան, մի՛ արասցէ, եթէ այս գեղը գայ, բոլոր գեղացիները կ'առնէ կը տանի... Ս. Գիւղի քէհեան շատ յիմար, գիլեմու մարդուն մէկն է. բան մը չգիտեր. խօսք չհասկնար. գիւղին մաքրութեանը հոգ չտանիր. կը խնդրենք որ քէհեային հրաման ընեն, գիւղը մաքուր պահելու »։

Յետոյ լրագրին միւս երեսը դարձուց և սկսաւ կարդալ։

« Բժիշկները գեղը ոտք կոխած չունին. շատ մարդիկ կը մեռնին առանց բժշկի

օգնութեան և առանց դեղ ու դարմանի » :
— Ամէնքը այդ չափի է, հարցուց հետաքրքրութեամբ ունկնդիրներէ մին :

— Միթէ ասիկայ քիչ բան է, պատասխանեց Մարթոսը :

— Ծօ՛, ասիկայ ո՞վ որ ըրեր է նէ, ես անոր գրիչին դուրպան ըլլամ, ըսաւ մէկը, ալ անիկայ ատոնց հախէն կուգայ :

— Բան մը մոռցած է, ըսաւ մէկ ուրիշը :

— Ի՞նչ մոռցեր է, ի՞նչ մոռցեր է, Թիւնի ասպար, հարցուցին հետաքրքրութեամբ :

— Ան մոռցեր է որ ատ անիրաւ քէհեան որբեւարի Հոռոսին ոչխարներուն գողերը բռնեց, բանտարկեց, երեք ոսկի տուգանք տուաւ, բան մը չտուաւ խեղճ կնկանը :

— Վարժապետը այնչափ ամուր սիրտ ունի որ, ճշմարիտ եթէ ատ ալ խմանար, կը գրէր առանց քաշուելու :

— Բժիշկներուն վրայ այնչափ բան գրողը քէհեան գրիչին ծայրովը կը խաղցնէ :

— Ատ ի՞նչ ձեռքով ստքով խորաթէք կոր, ըսաւ Եագախուրին հեռուէն գալով, որ վարժապետին տրուած գովեստներէն չէր ակտիւր :

— Հը՛, հը՛, ի՞նչ գրեր է, ի՞նչ գրեր է գիտե՞ս, ան է գրեր ինչ որ ճշմարիտ է, գրեր է թէ քէհեան գիւղին վրայ հոգ չը տանիր :

— Է՛, աղէ՞կ բան ըրեր է ատանկ գրելով. գեղին տեղը ամէնուն խմացուցեր է, ըսաւ Եագախուրին, գիւղացիները վարժապետին դէմ գրգռելու նպատակաւ :

— Վնաս չունի, հերիք է որ գեղերնիս մաքրուի ու քէհեան ալ քիչ մը խրատուի :

— Ձէ՛ չէ՛, ես անոր գրիչին մատաղ, աղէկ գրեր է, քէհեային լաւ դաս մը տըռեր է, պատասխանեց կարճահասակ շինական մը վրէժխնդրութեամբ :

— Դուն մինակ վարժապետին գրէ՛ր գիտե՞ս, կեցիր տեսնանք քէհեան ի՞նչ պիտի ընէ, պատասխանեց Եագախուրին :

Խօսակցութիւնը կը շարունակուէր :

2.

Քանի մը վայրկեան վերջ, քէհեան յանկարծ կէս ճամբէն ետ դառնալով, գիւղին մէջ ժողովուած մարդիկներէն Եագախուրին կանչեց, և անոր հետ առանձնաբար քանի մը վայրկեան խորհրդաւոր կերպով խօսակցելէ վերջ, դարձեալ ձին մտրակեց, որ երթայ ընկերներուն հասնի :

— Հը՛, ասոնք գաղտուկ բան ունին, ըսին իրարու գիւղացիները :

Քէհեան իւր մեծէն գաւառապետէն անորոշ հրամանագիր մ'էր ստացած, որուն մէջ յայտնուած չէր ինչո՞ւ համար կանչուելուն պատճառը, ուստի կարծելով թէ վարժապետին լրագրին մէջ ըրած գանգատանաց համար կը կանչեն զինքը որ պատժեն, սիրտը կը դողար և անհամար սպառնալիքներ կ'արձակէր վարժապետին հասցէին :

— Տեսէ՛ք ես անոր ի՞նչ պիտի ընեմ, անիկայ ալ թող երթայ հասկնայ զաղէթային մէջ գանգատ գրելը, կ'ըսէր ճամբան :

— Քէհեա՛, քու գործդ այնչափ յաջող է որ Բժիշկներն ալ թշնամացեր են վարժապետին :

— Ես անոր պիտի սովորեցնեմ, և դուք ալ պիտի տեսնէք... Ես անանկ մը գործը կարգադրեր եմ որ մինչեւ իրիկուան դէմ

անոր ոտքերը կապուած կ'ըլլան, պատասխանեց քէհեան վստահութեամբ :

— Հապա դուն որ Տիլիճան ըլլաս նէ, ո՞վ պիտի ընէ ատ ըսածդ, հարցուց խօսակիցը :

— Ի՞նչ մարդ ես դուն ծօ՛, ամէն բան բացէ՞ն ըսեմ որ հասկնաս, գեղը մեր մարդիկներուն պատուիրած եմ որ ընեն, պատասխանեց քէհեան նեղարտութեամբ, երբ իրենց ընկերներէն մին — որ իր անգաղանապահ մարդ հոչակ հանած էր գիւղին մէջ — քիչ մը հեռացաւ իրենցմէ :

— Գեղին խեղքը գլուխը մարդիկներուն պատուիրած ես թէ սանկ նանկերուն, հարցուց գաղտնախօսը :

— Վարժապետին հօր ամենաօխերիմ թշնամիներուն պատուիրած եմ :

— Որո՞նց :

— Մէկ, երկուք չէ, ո՞րն ըսեմ :

— Ըսէ՛ տեսնամ, վարժապետն ի՞նչպէս պիտի հեռացնես գեղէն :

— Խորոսը հիւրընդեր է, գեղը ձայն հաներ եմ թէ քօլէրա կայ, ու հիւանդն ալ տունով հոգով գեղէն հեռու գտի մը մէջ պառկեցուցած եմ. ես ալ հիմայ Ք. Գիւղը պիտի երթամ Բժիշկը խորեմ թէ « մեր գեղը քօլէրա կայ, գիւղացիներէն մէկը այս ինչ տեղը պառկած է... » այսչափ խօսելով դարձեալ ետ նայեցաւ :

— Վերջը՞, ըսաւ խօսակիցը :

— Վերջը՞, կը տեսնաս քիչ տատենէն, ըսաւ քէհեան :

— Ծօ՞՞, հասկցայ, քէհեա, ատ ի՞նչ վարպետութիւն է, ալ մի խօսիր, հասկըցայ, Բժիշկներն ալ պիտի թշնամանան վարժապետին... :

— Քանի որ հասկցար, ալ մի խօսիր, պօղպօղաղը կուգայ կոր, չըլլայ որ երթայ բան մը ըսէ գեղը :

Անգաղտնապահը հասաւ իրենց և արդէն Ք. Գիւղը կը մտնէին :

Զիաւորները մօտն գիւղին խանութինէրէ մին, ձիերը խանութին բակը կապեցին, երկու ընկերները քէհեային ծառային հետ խանութին դուռը սպասեցին. իսկ քէհեան դուռը երթալով հոն հոս հարց ու փորձ ըրաւ, գտաւ Բժիշկը, ու նշանը վրէժ անցուցած՝ մեծ փափախը ձեռքն առած՝ մօտեցաւ տօթթօռին :

— Աղա՛, ես եկեր եմ Զեր բարձր բարեմնդութիւնին յատնելու որ, մեր Ս. գեղը Խորոս Անմեղեանը քօլէրայէ բռնուած ըլլալուն, դոմի մը մէջ փակեցինք զինքը, ու դուն ալ ամուր մը գոցեցինք որ ուրիշներն ալ քօլի երթալով չը պլըշտէին քօլէրային :

— Շիկօ՛, կանչեց Բժիշկը իր օգնականին, որ գինով վիճակի մէջ պառկած կը խորդար վրանին տակ, գնա՛ Ս. գեղը և հիւանդէն տեղեկութիւն մը բեր :

Բժիշկին օգնականը քէհեային հետ դուռը ելաւ, ու այս վերջինին տաղարկութեամբ խանութ մը մօտն օղի կոնծելու օգնական Բժիշկը մէկ կողմէն կը կոնծէր և միւս կողմէն ալ քէհեային ըսածները մօտիկ ընելով միշտ գլուխը կ'երեքցնէր, կարծես անոր անմիտ խօսքերուն համակրութիւն ու հաւանութիւն յայտնելու կերպով :

Վերջապէս քէհեան քսակին բերանը բացաւ, ու օգնական Բժիշկը գոհացնելու չափ պարզեւ մը տալէ վերջ :

— Տէ՛ հրամեցէք, մէկ երկու գաւաթ ալ խմէ՛, ճամբայ խնամք, ըսաւ :

— Բժիշկ Շիկօն քէհեային հաշույն քանի մը հատ ևս կոնծելէ վերջ, « ես անոր կը ցուցնեմ, ես գիտեմ ընելիքս » սպառնալիքով վերջին գաւաթը սրարպեց. իսկ քէհեան բան մը խմած չէր, որովհետեւ գաւառապետին պիտի ներկայանար և կը վախնար գինով վիճակի մէջ երեւնալէ :

Վերջապէս քառորդ մը վերջ ճամբայ ինկան, Բժիշկ Շիկօն քէհեային ծառային հետ դէպ ի Ս. գիւղը, իսկ քէհեան դէպ ի Տիլիճան :

3.

Կէս օրին գիւղացուց խօսակցութիւնը յանկարծ ընդհատեցաւ. հեռուէն ծառերուն ետեւէն երեք ձիաւորներ երեւցան :

— Կը տեսնուին կոր, աղաք :

— Ի՞նչերը :

— Ծօ՛ ծօ՛ ծօ՛, հիմա կրակ պիտի թափի գեղին մէջ, վա՛յ չար սատանայ, ասոնք ո՞վ զրկեց, և ամէնքը մէկանց ոտքի ելլելով սկսան հետաքրքրութեամբ դիտել :

— Որսորդներ են :

— Մէկուն գլուխը շափղա կայ :

— Ձէ, աղաք, ասոնք հող չափող են :

— Ծօ՛ ծօ՛ ծօ՛, ու վէ՛ է՛ է՛, ձիաւորներուն մէկը մեր Պալապանճին է :

— Իրաւ է, անոր շատ կը նմանի :

— Մէկալն ալ քէհեային ծառան է :

Այսպէս կը խօսէին գեղացիները, ու վախով և հետաքրքրութեամբ կ'սպասէին ձիաւորներուն մօտենալուն :

— Ըհը, փոսը մօտն :

— Վեր ելան, շիտակ է, մէկուն գլուխը շափղա կայ :

Եկողներուն մօտին ոչ մէկը բան չէր գիտեր, բաց ի քէհեային գաղտնի խորհրդատու Եագախուրիէն, Խեւէն, ու Մժուրիկէն, որոնք արդէն քէհեայի հրամանաւ տեղ պատրաստած էին եկողներուն : Այս վերջինները, ձիաւորները երեւնալուն պէս, ամբսխին մէջէն ետ քաշուեցան ու մօտն նախապատրաստուած սենեակը :

— Վի՛ր, ճանչցայ, ըսաւ Վարպետ Աթօն, ան ետեւէն եկող շափղալուն երէկ Քարփանտարայի կամուրջի քովի խանութը, ձեռքէ սոքէ ելած, օղի խմէր, տի՛ կը կանչէր :

— Եթէ այսպէս է, մի՛ վախճաք. օղիով ճամբու կը բերենք, ես քանի մը փարչ օղի ունիմ :

— Ես ալ ճանչցայ, ըսաւ գիւղացի մը :

— Ո՞վ է, Մկրտում ասպար, դուն աչխարհ տեսած մարդ ես, մեզմէ աղէկ կը գիտնաս, ո՞վ է աս եկողը :

— Ուսն ուռածին (սապատող) տղան է :

— Ի՞նչ գործի մարդ է, Մկրտում ասպար :

— Բժիշկի օգնական է :

— Վա՛յ տունդ քանդուի, ըսէ. քօլէ-ռային համար կուգայ, երեկ լսեցի որ տօթթօռները գեղերը կը պտրտին, ու որոն որ փորը ցաւի նէ, գեղէն դուրս կը նետեն կոր :

Զիաւորները հետգհետէ կը մօտենային գիւղին, բայց ի՞նչպէս :

4.

Զիաւորները գիւղ մօտենալուն պէս,

սկսան զիրենք կանոնադրել, լաթերնին չտիկել, պէտքերնին ուրբել, որպէս զի տգէտ գիւղացիներուն վրայ աւելի ազդեցութիւն գործեն:

— Աղա՛, հարսներն ալ դուրս թափուներ են, ըսաւ Պալապանճին ծիծաղելով:

— Զեր գեղը գեղեցիկ հարսեր կա՞ն, ըսաց գլխարկաւ որը պետերը ուրբելով:

— Ետ՛Ք, շատ գեղեցիկները կան, աղա:

— Է տա աղէկ:

Վերջապէս օգնական բժշկին երկու ընկերները, այսինքն քէհեային ծառայները, գլխարկաւ որին անմեղապատիւ ժողովրդեան աչքին բարձր պահելու համար հնարք չմնաց որ չընէին:

Ուեղճ գիւղացիները ծառաներուն իրարանցումները տեսնելով, ինքնաբերաբար ծամբուն երկու կողմը բարեւի շարուած կեցած էին:

— Շիրտակ կեցէք, ետեւնիդ մի նայիք, ատ ի՞նչպէս կեցուածք է, հիմայ ստակեցընեմ քեզի, ըսաւ Պալապանճին, քիչ մը ոտքը ծռու դրած գիւղացու մը:

— Փափախնիդ վար առէք, պոռացին ծառաները:

Ամէնքը գլխորաց պատրաստ կեցած բարեւ տուին, իսկ գլխարկաւ որը, առանց և ոչ իսկ բարեւ տալու, պոռաց:

— Ո՞վ է քէհեայի օգնականը:

— Ես եմ, աղա, գաւազանը ձեռքը՝ առաջ վաղցը Մժառիկը, սուտ օգնական ձեռանալով:

— Ինձ համար սենեակ պատրաստած ես:

— Հրամանք է, աղա՛, հրամայէք:

Գլխարկաւ որը սենեկին դրան մօտեցաւ:

— Աղային զանկուն բռնեցէք, հրամայեց Պալապանճին:

Գիւղացիները բռնեցին զանկուն և աղան չը՛լ՝սիկի իջաւ ձիէն ու դառնալով Մժառիկին, ըսաւ:

— Ըսէ՛, հոս վարժապետ մը կա՞յ ձեր գեղը:

— Հրամանք է, աղա՛:

Աղան ներս գնաց և ամբոխը խռնուած մնաց դուրսը՝ առանց ներս մտնել համարձակելու, բայց ի քէհեային խորհրդատու Յաղախուրիէն: Ծառայները ձիանը յանձնեցին գիւղացիներուն, պատուիրելով որ լաւ թիմար բնեն զանոնք ու շատ գարի տան, և երբ կը պատրաստուէին ներս մտնել սենեկէն, գիւղացի մը կամայ մը,

— Պալապանճի՛, Պալապանճի՛, կանչեց:

— Ի՞նչ մարդ է տա:

— Տօքթօռի օգնական է:

— Ինչո՞ւ եկեր է:

— Վարժապետին տե՛հ հաշիւ ունի կարգադրելիք:

— Վարժապետն ի՞նչ ըրեր է որ:

— Ղազէթային մէջ տօքթօռներուն գէժ բան գրեր է:

— Է՛, տօքթօռին օգնականը անոր ի՞նչ կրնայ բնել:

— Եկեր է որ տեսնէ թէ՛ տունն ու տեղը մաքրու է: Եթէ՛ մաքուր չէ, գեղէն դուրս պիտի հանել տայ:

— Ասիկայ քէհեային գործն է, աղաք:

— Վարժապետը այդ չարխալուն խօսքին տակը չը մտար:

Եւ խռնուած գեղացիներու այս խօսակցութեան միջոցին օգնական բժիշկ Շիկօն բաւական յոգնութիւն առած ըլլալով, սե-

նեկէն դուրս ելաւ. գեղացիները դարձեալ բարեւի կեցած էին, իսկ Շիկօն բնաւ կարեւորութիւն չտալով շինականներուն, ձեռքը կեղտոտ տետրակ մը բռնած, քէհեային ծառաներուն առաջնորդութեամբ գէպի վարժապետին տունը գնաց ու սկսաւ տանը բակն ու երթիքը զննել. վարժապետը այդ միջոցին տունէն բացակայ էր, իսկ հայրը գեղը գործով կը պարտապէր:

— Միքէ՛լ, Միքէ՛լ, կանչեց Պալապանճին կեղծ ձայնով մը վարժապետին եղբորը:

— Հէ՛օյ:

— Եկու՛ր, եկու՛ր:

Միքէլը եկաւ:

— Միքէ՛լ, կրկնեց Պալապանճին, թէ որ վարժապետը տունն է, ըսէ որ դուրս չելլայ, աղան շատ բարկացած է իրեն:

— Ինչո՞ւ բարկացեր է:

— Ղազէթային մէջ աղային ու քէհեային համար գէժ գէժ բաներ գրեր է:

— Աս խօսքը ինձ ըսիր, ուրիշին մը՝ սեր, ետքը վարժապետին ձեռքէն օձիքդ չես կրնար ազատեր, ըսաւ Միքէլ ու հեռացաւ. բայց այս գրոյցը վաղուց տարածուած էր արդէն գեղին մէջ, և միամիտները կ'սպասէին որ վարժապետին բռնուելը տեսնեն:

Օգնական բժիշկ Շիկօն գլխարկը աչքին վրայ ծռած վեր վար կը պտըտէր վարժապետին բակը, որ աղտեղութիւն մը գտնէ ու արձանագրէ տետրակին մէջ. իսկ գիւղացիք հեռուանց հետաքրքրութեամբ կը սպասէին գործին ելքին:

Սագերը հոս հոն ծրարած էին բակին մէջ. բժիշկը արձանագրեց, յետոյ ախոռ մտաւ որ թէ և շատ լաւ մաքրուած, սակայն կենդանեաց տակ քիչ շատ աղը թրիք կը գտնուէր, որ ըստ սովորութեան երեկոյին պիտի մաքրուէր:

— Ո՛ւՔ, աս ի՞նչ կեղտոտութիւն է, աս ի՞նչ անմաքրութիւն է, ըսելով կանչեց Միքէլը և սկսաւ յանդիմանել. վարժապետին եղբայրը պատշաճ խօսքերով պատասխանեց բժշկին և այս վերջինիս զայրոյթը աւելի ևս սաստկացաւ ու իր հիւրանոցն առանձնանալով, Եղախուրին և ուրիշ համախոհները զրկեց որ երթան վարժապետին տան աղտոտութիւնը տեսնեն ու արձանագրութեան տակ վկայ ստորագրուին:

Միքէլը կ'ս ձամբէն զիմուօրեց վարժապետը և ամէն բան մանրամասնաբար պատմեց թէ, եկողը տօքթօռ է, թէ բարկացած է իրեն դէմ և թէ տուգանք պիտի առնէ իրենցմէ. անտէր սագերուն գալով իրենց բակը ծրարուէն, և ախոռը կապուած ձիերուն տակ աղը գտնուելուն համար:

— Է, դուն բան մը չըսիր:

— Ըսի որ, տօքթօռ, դուն բժիշկ, կարգացող մարդ ես, դեղ մը՝ հնար մը գտիր որ ձիերուն աղը կապես, ու դուրս չը թափեն, չէ՛ նէ մեր գեղի ձիերը սովորութիւն չունին աղբերին փորբերին պահելու:

— Ետքը ի՞նչ եղաւ:

— Ետքը ոտքերը գետին զարկաւ, բարկացաւ, կանչվաւ, ինձ զարնել ուզեց, պօռաց կանչեց գնաց. հիմայ հայրիկս ալ կը սրդողի կոր որ ի՞նչու ասանկ մեծ մարդիկներու համար բան կը գրէ զազէթային մէջ ու գլխուս փորձանք կը բանայ:

— Է՛, հայրիկը ի՞նչ գիտէ թէ՛ մտքինս ի՞նչ է:

Երկու եղբայրները հազիւ տուն հասած էին, մէկ մ'ալ լուր եկաւ որ աղան թէ՛ վարժապետը և թէ՛ հայրը կ'ուզէ կոր:

5.

Վարժապետին ներս մտած ատեն, օգնական բժիշկը նստարանին վրայ նստած, և ետեւը հոն կեցողներուն դարձած, մերթ կը գրէր իր արձանագրութիւնը, մերթ կը խորհէր, մերթ կ'աւերէր նորէն կը գրէր, մերթ պետերը կ'օլորէր բան մը խորհողի պէս, և մերթ ալ ծխախոտ քաշելով ամբողջ սենեակը ծուխով կը լեցնէր, բայց ինչ ալ որ ընէր, չէր կրնար գաղափարները թուղթի վրայ արտայայտել և չուարած մնացած էր ճիշդ այն ազէտ քահանայներուն կամ տիրացուներուն նման, որք իրենց ազիտութիւնը կը ջանան հազալով ծածկել ժողովրդեան աչքէն: Վերջապէս Շիկօն իբր թէ բան մը գրեց, ձեռքի թուղթը գետին դրաւ և վարժապետը տեսնելուն ստատիկ տեղանքացաւ ու արդէն շիւթած էր:

— Օ՛, բարեւ, Շիկօ՛, ըսաւ վարժապետը, ընկերաբար բարեւելով օգնական բժիշկը, ոչովհետեւ երկուքն ալ միեւնոյն վարժարանի աշակերտներ էին և հազիւ չորս տարի կար զիրար չը տեսնէին:

Օգնական բժիշկը իր վարկը չկոտրելու համար, վայրկեանական հնարք մը խորհեցաւ և բոլորովին անծանօթ ձեւանալով, սկսաւ Ռուսերէն խօսիլ խոփու դէմքով մը:

— Ատ ի՞նչ է, Շիկօ, միթէ՛ զիս չե՞ս ճանչնար կոր, հարցուց զարմացած ուսուցիչը:

— Դուն ի՞նչ իրաւամբ զիս ճանչնալ կը յանդգնիս, պատասխանեց Շիկօն Ռուսերէն:

— Ախպար, թէ որ ատ մարդը Հայերէն չը գիտէ, ինչո՞ւ վարժապետին ըսածներուն կը բարկանայ կոր, նկատեց գիւղացի մը:

— Դուն Շիկօն չե՞ս, որ Թիֆլիս...:

Բժիշկը ասոր վրայ բոլորովին զայրանալով, սկսաւ Ռուսերէն կանչվաւ:

— Ա՛յ տղայ, դուն Ռուսերէն չես գիտեր, ինձի հետ Ռուսերէն խօսելու ելեր ես, ըսաւ վարժապետը:

Շիկօն դարձեալ Ռուսերէն:

— Քանի որ դուն զիս չես ճանչնար, և միշտ Ռուսերէն խօսիլ կը պնդես, աւելորդ է քեզի հետ տեսնուիլ, ըսաւ վարժապետը ու դուրս ելլալու պատրաստուեցաւ, սակայն պարսիկ ծառայն վարժապետին ձամբան կտրելով,

— Աղա, բու օ վարժապետ դուր, հանսընը սան ստաղըն:

— Թող տուր կորսուի, պօռաց ծառային Ռուսերէն Շիկօն:

Ես վարժապետ Սէթն եմ, չե՞ս ճանչնար կոր զիս. կ'երեւի թէ՛ լրագրին մէջ ալ անունս կարդացած չես, ըսաւ ու դուրս ելլելով գիւղացուց պատմեց բժշկին ուր տեղացի, ս'վ, որո՞ւ զաւակ և ինձ արժէքով մարդ ըլլալը:

— Բժիշկ Շիկօն սաստիկ զայրացած վարժապետին այս ընթացքէն, սկսաւ խոշոր խոշոր քայլերով վեր վար երթալ գալ սենեկին մէջ, քթին տակէն անլուր հայհոյութիւններ մալտալով:

Դուրսը կանգնած գիւղացիները հեղ մը պատուհանէն կը նայէին, հեղ մ'ալ ետ կը

քաջութիւն, ու, ժամ մը առաջ, պատուած մարդերնին հարկեր տեսակ խեղդատակութիւններով կը ծաղրէին. մէկ մ'ալ կարճատակ երիտասարդ մը վարժապետին մօտենալով,

— Վարժապետ, այն կապիկ խաղցնողը ոտքը գետին զարկեր հայհոյութիւն. կ'ընէ կոր քեզի ու հօրդ, ըսաւ:

Վարժապետը խոյն մարդ զրկեց Շիկոյին որ եթէ հիմայ գիւղէն չը հեռանայ, բանը բուրդ է. իսկ բժիշկը վարժապետին վրէժը հօրմէն լուծելու և զայն վախճնելու համար, կանչեց երկչոտ ծերունին և առջեւ կարգաց Ռուսերէն, լեզուաւ գրած արձանագրութիւնը իրենց տան և ակտի մասին:

Կէս ժամ վերջ օգնական բժիշկը գեղէն կը հեռանար:

— Տղաք, տս անգամ ի՞նչ եղաւ գիտէ՞ք, ըսաւ գեղացի մը:

— Ի՞նչ եղաւ:

— Ան եղաւ որ հաւերնիս մեզի մնաց:

Այ այն օրն ու յաջորդ օրերը ամբողջ գիւղացիք երկուքի բաժնուած, այս խնդրոյն վրայ կը վիճէին:

Վարժապետը շուտով Թիֆլիս գնաց, և ամիս մը վերջ օգնական բժիշկ Շիկոն պաշտօնանկ եղաւ. իսկ աղբին բողբոջը ապարդիւն մնաց:

Յ. ՃՈՒՂՈՒՐԵԱՆՅ

(Նոր-Դար)

ՄԵՐ ՀՈՐԻՋՈՆԷՆ ԴՈՒՐՍ

Լուծումն Սիամի խնդրոյն. — Ֆրանսայի յաջողութիւնք. — Պէհանգիւն. — Մալայի ասեանք. — Պուլիարական բնութիւնք. — Ռուսիոյ, Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մասնային յարաբերութիւնք. — Ռուսական նաւատորմ Միջերկրականի. — Ֆրանսի և Ռուս դաւանակցութիւնը:

Սիամի խնդիրը որ Եւրոպայի բաւական մտահոգութիւն պատճառեց նախորդ շարժում մէջ, գրեթէ վերջացած կը համարուի: Յայտնի է թէ Սիամի կառավարութիւնը մասամբ միայն ընդունած լինելով Ֆրանսայի վերջնագրոյն պայմանները, Ֆրանսական կառավարութիւնն իւր Սիամի դեսպանին հրամայած էր անմիջապէս մեկնել Պանկըքէ, և տեղութեանց ծանուցած էր Սիամի ծովեզերաց մատալուտ պաշարումը: — Սիամի կառավարութիւնը կը յուսար որ Եւրոպական պետութիւնք, մասնաւորապէս Անգլիա և Չինաստան, երբեք զինքն առանձին չափի թողնին Ֆրանսայի հանդէպ: Բայց երբ համալուծ գոյացուց թէ Անգլիական և Չինական կառավարութիւնք արամադիր չեն իրեն օգնելու զինու զօրութեամբ, խոհեմութիւն համարեց, պաշարման մը և թերեւս ցամաքային պատերազմի մը բոլոր չարեաց առաջին առնուլ, ընդունելով նոյնութեամբ Ֆրանսայի բոլոր պայմանները, և մինչև ցգործադրութիւն ստաց, յանձն առնելով Ֆրանսայի տալ վերջին պահանջուած երաշխաւորութիւնները: — Պէհաք է գիտել սակայն թէ Անգլիոյ և Ֆրանսայի միջեւ կը շարունակին բանակցութիւնք, որք կը վարարեն Սիամի և Ֆրանսայի միջեւ եղած երկրային կարգադրութեանց որոշման, և

եթէ ստաց են վերջին տեղեկութիւնք, այժմէն Ֆրանսա և Անգլիա այս մասին համաձայնած կ'երեւին:

Սիամի խնդրոյն այս եղանակաւ լուծումը, որ մեծ տհաճութիւն կը պատճառէ Անգլիոյ պաշտպանականաց և Սալիզբորի մարքիզին Կուսակից լրագրաց, արդիւնք է Ֆրանսական կառավարութեան և մասնաւորապէս արտաքին գործոց նախարար Պ. Տըվէլի կորովի և միանգամայն խոհեմ քաղաքականութեան, որ յաջողեցաւ հանգարտեցնել Անգլիական կառավարութիւնը և կղզիացնել զՍիամ, կանխաւ յայտարարելով բացօթյա կերպիւ թէ Սիամի անկախութիւնը պիտի յարգուի:

Ֆրանսական առհասարակ բոլոր լրագրաց (հասարակապետական թէ՛ միապետական) հաւասարապէս ուրախութիւն պատճառու այս յաջողութեան միջոցին, Ամերիկէն ևս ուրախութիւն լուրեր կը հասնին: Տահմէլի պարտեալ թագաւորը՝ Պէհանգին, որ Տոտս զօրավարին յաղթութիւններէն ի վեր սակաւաթիւ զօրօք անապատներուն մէջ կը թափառէր, հեռի իւր մայրաքաղաքէն, Ալոմէէն որ Ֆրանսական զօրաց ձեռքէն է, Ֆրանսայի հրամանատար Տիւմա գնդապետին վերջապէս հնազանդութեան յայտարարութիւն կ'ընէ և այս կարեւոր դէպքով վերջացած կը համարի Տահմէլի արշաւանքը, որոյ համար Ֆրանսայի խորհրդարանը վերջերս 7 միլիոն ֆրանքի նոր վարկ մը քուէարկած էր: Այս կրկնակի յաջողութիւնք պիտի բարձրացնեն անշուշտ Ֆրանսայի այժմու կառավարական դերութեան վարկը յաջա Ֆրանսացւոց, որք յառաջիկայ ընդհանուր ընտրութեանց միջոցին (ըստ վերջնագոյն տեղեկութեանց օգոստ. 10 ին որոշեալ) իւրեանց քուէներով պիտի յայտնեն իրենց վստահութիւնը:

Մինչ Սիամի գործերուն մանրամասնութիւնք կը գրաւեն ամենուն ուշադրութիւնը, Եւրոպայի մէջ ոչ նուազ կարեւոր իրողութիւններ յերեւան կ'երևին:

Յիշենք նախ անցողակի Մալթայի զինւորական ստեանը որ վերջօրիս մարտա նաւուն կորստեան պարագայները քննելով, իւր վճիռը տրձակեց և միակ պատասխանատու հաշակեց տարարողութեան ծովակալը, և Պուլիարիոյ հալածակ իշխանապետութեան մէջ կատարուած նոր ընտրութիւններն որք, ինչպէս միշտ, այս անգամ ևս կառավարութեան, այն է Սթամպուլօֆի ընտրելեաց նպատաւոր եղան:

Այս դէպքեր զուրկ են սակայն կարեւորութենէ այն հեռագրին քով որ կը ծանուցանէ թէ Գերմանիոյ և Ռուսիոյ միջեւ վաճառականական համաձայնութեան մը ամէն յոյս անհետացած է և թէ երկու կայսերական կառավարութիւնք որոշած են ամենաճանր մաքսեր զնել իրարու բերքերուն վրայ: Այսպէս Գերմանիա 9/10 ին 50 յաւելում կ'ընէ Ռուսական շաւ մը արտադրութեանց մոքսին վրայ, և Ռուսիա, իւր մաքսային առաւելագոյն սակագինը (թարիֆան) ի գործ կը դնէ Գերմանիոյ ասպրանաց նկատմամբ, մինչ Աւստրիոյ հետ աւելի մեղմօրէն կը վարուի և անոր կը շնորհէ իւր նուազագոյն սակագինը, զընտելով միայն այն բացառիկ առաւելութիւնները զոր Ֆրանսայի տուած է՝ իբր երկու ամիս յառաջ կնքեալ մասնաւոր դաշնագրով: Մի ուրիշ գրոյց,

որ իբր ստոյգ տեղեկութիւն կը հաղորդուի, Ռուսիոյ կը վերագրէ Միջերկրականի մէջ նաւատորմիւ մը ունենալու որոշումը: Եթէ այս լուր ստուգուի, ալ կարելի չէ հաւատալ թէ Ֆրանսայի և Ռուսիոյ միջեւ իրօք կայ որոշ և գրաւոր դաշնակցութիւն մը: Արդարեւ Ռուսիա որ Միջերկրականի մէջ նաւահանգիստ չունի, չկրնար այն ծովուն մէջ նաւատորմիւ մ'ունենալու խորհիլ առանց կանխաւ վստահ լինելու թէ Ֆրանսական նաւահանգիստները ի հարկին բաց պիտի լինին իւր նաւերն ընդունելու համար, և միւս կողմանէ կարելի չէ ենթադրել որ Ֆրանսա, իւր զինւորական նաւահանգիստները Ռուսիոյ տրամադրութեան ներքեւ դնէ, առանց մասնաւոր պայմանագրութեան և փոխադարձ յանձնառութեանց: Այս գրոյցին մերձեցնելով մասնաւորապէս այն հեռագիրը որ կը ծանուցանէր թէ Ռուսիոյ նաւատորմիւն երկու մարտանաւ պիտի գան մասնակցիլ Ֆրանսական նաւատորմիւն մարզանաց, ամեն ժամանակէ աւելի հաստատապէս կարելի է ըսել թէ Ֆրանսայի և Ռուսիոյ միջեւ կայ գրաւոր դաշնակցութիւն մը, որոյ արդիւնքն այժմէն սկսած է տեսնուիլ:

Գ. ԶԱՔԱՐԱՆ

ԽՕՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ ԲԺՇԿԻՆ

— Բնաւ բաղդ չունիմ, Տօքոս, բարեկամներէս մէկուն երկիւմունքը կը ցաւէր. բժիշկը «փոշի» մը տուաւ և հիւանդութիւնն անցաւ. ես ալ նոյն հիւանդութիւնն ունիմ, ուստի և նոյն դեղէն առի, բայց ինծի օգուտ մը չբրաւ:

— Բաղդ չունիմ կ'ըսէք, պարոն, իսկ ես կ'ըսեմ թէ բարեբաղդ համարելու էք ինքը՝ զինքնիդ որ այդ կերպով հիւանդութիւննիդ չէ ծանրացեր. որովհետեւ գիտցէք թէ երկիւմանց ցաւը զանազան պատճառներէ յառաջ կրնայ գալ. երբեմն մարմնոյն այն մասին միայն մորթը կրնայ հիւանդ լինիլ, երբեմն մասնները, երբեմն սկիորները, երբեմն ալ բուն իսկ երկիւմը, որ մէջ կ'արտագրէ: Ձեր հիւանդութիւնը բուն երկիւման հիւանդութիւն է, մինչդեռ հաւանականաբար ձեր բարեկամին հիւանդութիւնը մարմնոյն այն մասին մասններուն մէջ է. մնաց որ, եթէ նոյն իսկ ձեր հիւանդութիւնն ալ ճիշդ ձեր բարեկամինին պէս լինէր, նոյն դեղը կրնար ոչ միայն աւօգուտ, այլ և վնասակար լինիլ ձեզ: Հիւանդութիւն չկայ, հիւանդ կայ, ըսած են մեծ իրաւամբ, ինչ որ կը նշանակէ թէ ամէն հիւանդ իւր կազմուածքին, ևայն, համաձայն դեղի կը կարօտի: Ձեր բարեկամին տրուած դեղն է սալիսիլաք սր սոս, դեղ մը զոր ամենամեծ գգուշութեամբ պարտին գործածել այն անձինք, որոց երկիւմանոյն գեղձերն լաւ չեն գործեր:

Գիտէք նաեւ թէ հիւանդութիւններն առ հասարակ զանազան կերպարանաց տակ կը ներկայանան, որով ինչ որ մէկուն կը յարմարի, միւսին չյարմարի: Եթէ բոլոր այս դժուարութիւնները չլինէին, բժիշկութիւնը գիտութեանց ամենէն զիւրիւնը պիտի լինէր և հարկ չպիտի մնար այնքան երկար առնուողները՝ քիչ մը բան գիտնալ սկսելէ առաջ: Մեր այս խօսակցութեանէն սա միտուէնիդ պահեցէք որ՝ ամենաբոյժ դեղերն ոչ զոք կը բուժեն:» Թարգմ. Յ. Թ. Հ.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՐՈՒՍԱԴԵՄ, 10 Յուլիս 1893. — Ներկայ ամսոյն 5 ին թշ. օրը Սրբոյ Աթոռոյն միաբանական ընդհ. ժողովը գումարեցաւ ի դաշինքն Պատրիարքարանի ընդ նախագահութեամբ Պատր. Փոխանորդ Տ. Երեմիա Արքեպիսկոպոսին (Ս. Պատրիարքը տկարութեան պատճառաւ չկրցաւ նախագահել) և ատենապետութեամբ Տ. Մամբրէ եպիսկոպոսին: Ժողովոյն օրակարգն էր. 1⁰ համարատուութիւն Տնօրէն ժողովոյ 1889-1893 ամաց առ միաբանութեան Ընդհ. ժողովը, 2⁰ Տեղեկագիր միաբանական Ընդհ. ժողովոյ, 3⁰ ընտրութիւն Տնօրէն ժողովոյ:

Ի ներկայութեան 15 անդամոց՝ կարգացուեցաւ Տնօրէն ժողովոյ քառամեայ համարատուութիւնը և ապա ներկայացուեցաւ Ս. Աթոռոյն երմանական հաշուեկիւն, որով 20,000 ոսկւոյ տոկոսաւոր պարտուց ներքեւ Ս. Աթոռոյն ընդհուրէն երեւցաւ:

Յաջորդ օրը, 6 Յուլիս, Գշ. օր, կրկին անգամ գումարեցաւ Միաբ. Ընդհ. ժողովը և ձեռնարկեց նորագ կազմակերպ Տնօրէն ժողովոյ վեց անդամոց ընտրութեանը ընտրութեան Ս. Ատուածատու, Տ. Ներսէս, Տ. Մամբրէ եպիսկոպոսները, Տ. Գարբիէլ վարդ. Անուշեան (նախկին ի Հնդկաստան), Տ. Գեւորդ և Տ. Անդրէաս վարդապետները: Ս. Պատրիարք Հայրն, թէեւ տկար, սակայն և այնպէս ժողովատեղին գալով, Պաշտպանիչով մը հաստատեց Տնօր. ժողովոյ նոր ընտրութիւնը, մաղթելով կարողութիւն սակա բարւոք պաշտօնավարութեան յօգուտ և ի շինութիւն Սրբոյ մեծի տան:

Յաւ ի սիրտ կուգամ յայտնել թէ, 8 երկար տարիներէ ի վեր Ս. Աթոռոյն Պատրիարքական տեղապահութեան և Դոկտորատութեան կարեւոր պաշտօնը խղճի մտօք պաշտօնավարող և թէ՛ յաջո. օտարաց և թէ՛ քաղաքացի ազգայնոց համակրելի և միանգամայն պատկառելի համարեալ Տ. Երեմիա ձերուհագարդ Արքեպիսկոպոսն՝ ըստ տրամադրութեան ներքին կանոնադրի Ս. Աթոռոյն՝ պաշտօնէ գաղարկեալ կը համարուի, որովհետեւ՝ ըստ նոյն տրամադրութեան՝ Տնօրէն ժողովոյ եպիսկոպոս անդամներէն մին Պատր. Փոխանորդ կը կարգուի՝ հաճութեամբ Ս. Պատրիարքին:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աղթամարայ Տ. Խաչատուր կաթողիկոս ծանրապէս հիւանդացած է կ'ըսուի: Կաթողիկոսին ամբողջ մարմինն ուռեցեր է եղեր:

— Մալաթիայէն կը հեռագրեն թէ, կ'ըսէ Արեւելք, վիճակին կրօնական ու քաղաքական ժողովոց ընտրութիւնները կատարուելով, կիլիկիոյ Ամեն. կաթողիկոսին կոնդակաւ վաւերացեր են, և թէ Ն. Ամենապատուութեան կոնդակը եկեղեցւոյ մէջ կարգացուեր է ի ներկայութեան կառավարական բարձրատիճան պաշտօնէից և հանգիստաւոր բարեմաղթութիւնք եղած են վասն կենաց Վեհ. Սուլթանին:

— Զմիւռնիոյ Գաւառական ժողովը Գաղաքական ժողովոյ նոր ընտրութիւն կատարեր է: Բացարձակ առաւելութեամբ ընտրուեր են Ս. Սպարթալեան, Կ. Միրզոյեան, Խ. Զաքէեան, Պ. Պէրկամալեան և Ս. Հարենց Էփէնտիները: Իսկ համեմատականի մնացեր են՝ Կ. Յակոբեան, Կ. Սուքիասեան, Վ. Պարտիզլանեան և Բ. Բարսեղեան Էփէնտիք:

— Հինգ ամիսէ ի վեր ի Գաւառիս գտնուող Տ. Մամբրէ վարդ. Պէնյեան, չկարենալով ընտելանալ տեղւոյն կլիմային հետ, Պոլիս վերադարձաւ:

— Ս. Էջմիածինը տեսնելով Երեւանու նահանգին մէջ սովի յառաջ բերած տագնապը, իւր ցուրենի ամբարները բացեր և գրեթէ իւր բոլոր պաշարը բաժնէ սովեւոց, ոմանց ձրի, ոմանց փոխարինաբար (առանց վերադրի) և շատերուն ծախելով ընթացիկ քէնէն սպիտակ գինով, որով որդեգրեցեր է նոյն նահանգի մէջ հացահատիկներու զնոյն չափազանց բարձրանալուն Բագուէն Պր. Գ. Ս. Առաքելեանց 100 ռուպլի զրկեր է Էջմիածին, ի նպաստ սովեւոց. Թիֆլիզէն՝ բժշկապետ Պր. Յ. Գասպարեանց 200 ռուպլի և Ս. քահ. Բէգ. նազարեանց 20 ռուպլի:

Նոյն բժշկապետ Գասպարեանցը, ի յիշատակ իւր վաղաթառամ եղբորորդւոյն, նուիրեր է 500 ռուպլի Ս. Էջմիածնայ Գէորգեան ձեւարանին, 400 ռ. Շուշիի Թեմական դպրանոցին, 400 ռ. Թիֆլիսի Ներսէսեան դպրանոցին, 300 ռ. ալ Թիֆլիսի եկեղեցականաց Ապահովութեան Արկղին:

— Մանթ արուեստագէտ Պր. Վահրամ Սվաճեան, որ Կ. Պոլսոյ և Գահիրէի մէջ յաջող նուագահանդէսներ կազմակերպել վերջ Լոնտոն գնացած էր, այս քաղաքին մէջ եւս առիթ ունեցեր է ընտրեալ բազմութեան մ'առջեւ փայլեցունելու իւր տաղանդը՝ նուագահանգիսի մը մէջ, զոր ինքը կազմակերպեր է և որ ունեցեր է կատարեալ յաջողութիւն:

— Ստացանք Բրոֆէնտոր Ն. Մարրի ի Բեդրուպուրկ տպեալ «Նոր Նիւթեր հայկական հնագիտութեան» վերնագրով ռուսերէն գրքի մը երկրորդ տետրը, որ կը բաղկանայ 35 մեծագիր երեսներէ, տպուած մաքուր թղթի վրայ: Կը բովանդակէ հնագէտ Բրոֆէնտորին խաղարկութեանց և պեղումներու արդիւնքի մասին 24 հատուածներ, արձանագրութեանց վեց պատկերներ՝ հանդերձ բացատրութեամբ Հայ եւ Ռուս լեզուներով միանգամայն, իսկ ի վերջոյ փոքր ցուցակ մը՝ գրքոյին մէջ նշանակեալ յատուկ անունաց: Այս գործով, որ ինչպէս կ'երեւի, գեռչարունակելի է, կրնան հետաքրքրուիլ անոնք՝ որք մասնաւորապէս կը պարապին հնագիտութեամբ:

ԵՆԿԻՐԻԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼԷ

Ուսմբ մը Հայեր՝ Օսմանեան հոգին վերայ բնակող Հայերը կայսրութեան և կառավարութեան դէմ դրդելով յեղափոխութիւն հանելու նպատակաւ միաբանած, և իրենց այս նպատակը գործադրելու համար որոշած էին իրենց շրջանակին մէջ գտնուող անձերը թաւանել, կողոպտել, թղթաւորաց վրայ բռնանալ և սպանութիւններ գործել: արդէն սկսած էին քանի մը տեղեր հարստահարութիւն, աւազակութիւն և մարդասպանութիւններ ընել: Այստեղ այս ոճիրներով ամբաստանեալ յիսուն եւ ինն անձանց ի ստորեւ նշանակեալ յիսուն երեքին դատաստանը մայիս ամսոյ մէջ կատարուեցաւ Էնկիւրիի եղեռնադատ ատենին տալեւ: Իրենց դէմ արձակուած զանազան դատապարտութեանց վճառներն ըստ օրինի անմիջապէս զրկուած էր ի Պոլիս վճառվիմ ատենի պատժական ճիւղին՝ որ յետ քննութեան, օրինաւոր գտաւ դատաւարութիւնն և տրուած պատժներն, ուստի և վճառգիրք վաւերացուց: Սոյն վճառգիրքն, որ խիստ ընդարձակ է, սկսած է հրատարակուիլ ձեռքիս-Մէհմիտ

պաշտօնաթերթին և անկէ տունելով մայրաքաղաքիս բոլոր թերթերուն մէջ: Յաջորդ թուով պիտի ծանուցանենք դատապարտեւոց իւրաքանչիւրին համար յատկացեալ պատիժները:

Տիկին Սուրբիկ, 26 տարեկան, Էվէրէկցի, Գանիէլ քահանայ Բարսեղեան, 43 տարեկան, Տէրէվէքցի:

Ռուբէն Ճէվահիրճեան, 25 տարեկան, մեքենագործ և կաշեգործ:

Անտոն Ռշտունի, 43 տարեկան, նախկին օրագրող և եգիպտական:

Բարսեղ Տէօքմէճեան, 27 տարեկան, վաճառական ի Կեսարիա:

Յակոբ Ճէպլիտէլիճեան, 27 տարեկան, փերեզակ ի Կեսարիա:

Կարապետ Ալաճաճեան, 29 տարեկան, արհեստաւոր:

Յովհաննէս Արզումանեան, 26 տարեկան, գալլապի:

Գարա Բարսեղեան, 20 տարեկան, ուտայնակ:

Մամաս Օհանեան, 20 տարեկան, բասթրմանի:

Կիւլպէնի Բարսեղեան, 18 տարեկան, տաղձագործ:

Գէորգ Գարաբըլեւհեան, 19 տարեկան, Տէրէվէք վանքին մէջ սպասաւոր:

Աւետիս, 19 տարեկան, նոյն վանքը ըսպասաւոր:

Կարօ, 23 տարեկան, ուսուցիչ Թալաւսի հայ վարժարանին:

Յակոբ Տապաղեան, 47 տարեկան, Թալաւսի մէջ ժամագործ:

Արթին Սիմոնեան, 15 տարեկան, ջորեպան:

Կարապետ, 33 տարեկան, Թալաւսի նաւակատան ցրուիչ:

Արսէն Գալփաեան, 33 տարեկան, փաստարան:

Շաւարշ Իսաեան, 38 տարեկան, Թալաւսի հայ վարժարանին մէջ ուսուցիչ:

Մարտիրոս Ճիվանեան, Մարզուանի վարժարանի շրջանաւարտ:

Ստեփան Պոյաճեան, 23 տարեկան, փերեզակ:

Յակոբ Բէհլօ, 43 տարեկան, արհեստաւոր ի Գէմրէի:

Պատուելի Մարտիրոս, 43 տարեկան, քարոզիչ:

Կիւրինցի Թորոս, 22 տարեկան, փերեզակ:

Կարապետ Թումայեան, 40 տարեկան, Մարզուանի Գոլէճի ուսուցիչ:

Յովհաննէս Գաւայեան, 28 տարեկան, ուսուցիչ նոյն Գոլէճին:

Պաշտաւոր Օղլաքճեան, 38 տարեկան, արհեստաւոր:

Գալուստ Ուզունեան, Հաճի քէօյլիւ, 24 տարեկան:

Սարգիս Միտիլեան, Հաճի քէօյլիւ, 30 տարեկան, արհեստաւոր:

Եագուպ Փանոս, 30 տարեկան, երկաթագործ:

Միրիճան Թորոսեան, 21 տարեկան, տաղձագործ:

Միսաք Պետրոսեան, 22 տարեկան, կառապան:

Յովհաննէս Միրտիչեան, 26 տարեկան, կառապան:

Յակոբ Չօլաքեան, 22 տարեկան, կոշկակար:

Գրիգոր, 38 տարեկան, կնիք փորագրող:

Մուշու, 25 տարեկան, Փէսի գալլապի:

Միսաք Բէշէճեան, 32 տարեկան, լուսանկարիչ:

Յովհաննէս Արքարեան, 32 տարեկան, վաճառական:

Անեքերիմ Բէպէճեան, 24 տարեկան, եղադատի հայ վարժարանի ուսուցիչ:

Միքէ Աթէշեան, 19 տարեկան, սպասաւոր:

Մկրտիչ Փափազեան, 25 տարեկան, փերեզակ:

Նահապետ Նահապետեան, 22 տարեկան, կտաւաւաճառ:

Յարութիւն Գարակէօղեան, 21 տարեկան:

Ղազարոս Վատուրեան, 24 տարեկան, փերեզակ:

Միհրան Վարդանեան 27 տարեկան, փերեզակ:

Յակոբ Տօլունեան, 44 տարեկան:

Գարրիէլ, 24 տարեկան, կոշիկակոր:

Արշակ Սինանեան, 21 տարեկան, էվէրէկցի:

Առաքէլ Տայիեան, 13 տարեկան, էվէրէկի հոյ վարժարանի աշակերտ:

Խաչատուր Սահաթճիեան, 41 տարեկան, սափրիչ:

Սահակ Զենունեան, 17 տարեկան, արհեստաւոր:

Պետրոս Թինեան, 21 տարեկան, արհեստաւոր:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Վարալեալ տեղերէ եկող այն նաւեր որք Յունաստանի մէջ քարանձինա սպառած են՝ Թուրքիոյ մէջ հաստատուած քարանձինային հաւասար, Օսմ. նաւահանգիստներու մէջ ազատ մուտք պիտի ունենան՝ առանց ուրիշ ձեւակերպութեան: — Խոտովէն (Տօնի վրայ) Յունիս 19/31 էն ի վեր եկող նաւերը հնգօրեայ հսկողութեան պիտի ենթարկուին ի Քալքա: Եթէ նաւուն մէջ հնաւիտի դէպք պատահած լինի, Սինոպ պիտի երթան: Այն շոգենաւք որոյ մէջ արկած չէ պատահած, պիտի կրնան նեղուցներէն անցնիլ քարանձինայի վիճակին մէջ:

— Ըստ որում Պետական Խորհրդոյ, բժշկական վարժարանին մէջ յետ այսորիկ միայն Թուրքերէն կամ Քրտներէն լեզուներով պիտի քննուին այն բժիշկներ որք յետ-րոպա ուսած են և կ'ուզեն Թուրքիոյ մէջ բժշկութիւն ընել: Այս որոշում մատուցուած է ի կայս: Պալատ:

— Ի Մօսա նաւարշու տեղի պիտի ունենայ Օգոստ. 16 ին:

— Բ. Իրան մէկ հրամանագիրը կարգացուցաւ կառավարական բոլոր պաշտօնատանց մէջ, ծանուցանող թէ պաշտօնեայք ու քարտուղարք պարտին ամէն օր իրենց գործին գլուխը գտնուիլ և գործերը ժամանակին կարգադրել, գիտնալով որ առանց պատճառի բացակայ եղողներուն նկատմամբ հարկ եղածն ի դործ պիտի դրուի:

— Զմիւռնիոյ Հայոց Հիւանդանոցին մէջ պատահած հիւանդներու դէպքեր հնչեալաբար գործարարական վարժարանի տուած լինելով, յուլիս 14 էն տրուաւ Զմիւռնիոյ ծովախորշի (Փօլսէ) Գալարուն, այդ երկու տեղերն ու ի միասին եկող բոլոր նաւերն առանձին բարձրագոյն կ'ենթարկին, թէ և այդ օրերէն ի վեր կ'ուսուցանուին ուրիշ քան ի վերջ չէ պատահած:

— Եկիպոսի Խալիլ Բարձր-Ապագա փաշա կիրակի օր Աղեքսանդրիա ժամանեալ է:

— Իսլամայ Մարգարէին նուիրական ծածկոյթն ու դրոշն, եօթը տարին անգամ մը կը նորոգուին: Այդ նորոգութեան ժամանակը թէ և չէ հասած դեռ, սակայն այժմէն ձեռնարկուած է անոր՝ ըստ կայս. հրամանի: Պիտի ծախսուի 100,000 զրուշ:

— Հալէպի արքունի կալուածական վարչութեան հաշուակալ Աւետիս էֆ. Սեղբոսեանի Սանիյէ Միւթէմայիլի աստիճան շնորհուեցաւ:

— 7000 ոսկի կտակեր է Այվալքի մէջ մեւնող Եօսիֆ Մանօլաքի անուն մարդ մը տեղւոյն Յոյն վարժարանաց, Հանգուցելոյն հօրեղայրը՝ Մանօլաքի՝ 14,000 ոսկի կը տակած էր այդ վարժարանաց:

— Այսլնի հաշանգին վերաքննիչ ատենի ընդհանուր դատարանը Տիրան էֆ. Աշնան Զէյմէ գնացեր է՝ տեղւոյն դատարանին գործառնութիւնները քննելու համար:

— Տրապիզոնի կառավարութեան մէջ գէնքով նստիկանաց գիմադրող աւագակ Քամպուրը Խնրչիա օղլու Պէքիշ ալ սպաննուեր է անոնցմէ: Շարքան օղլու աւագակն հալածուած պահուն՝ իւր ընկերներէն Օսման, Ահմէտ և Օսման ձերբակալուած են:

ՀԱՅ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ

Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Տրապիզոնի և Արաստիոյ կառավարութեանց այլ և այլ կողմերը ձերբակալուած են Մարգարէի Խաչատուր և Գարապետ՝ Թըլթոտարին վրայ յարձակելուն համար: Իրենց փախստական մէկ ընկերն ալ կը հալածուի: Նայնպէս ձերբակալուած են բանտարոյս Մինաս՝ իւր քով գտնուած կնոջ մը և Յովսէփ անուն ընկերօջն հետ: Մարտուանցի մահտեսի Գրիգոր՝ Ահմէթ Թահիրն ըսպաննած լինելուն համար, նաեւ Քերոբէ՝ որ բանտարկեալներ տանող ոստիկաններու վրայ յարձակեր է ընկերի մը հետ: Հազերու յատուկ զգեստ հագած. ընկերը փախեր է և կը փնտռուի:

— Տրապիզոնի կառավարութեան հեռագրուած է Ներքին գործոց նախարարութեան թէ, Հայազգի Մինաս և Յովսէփ անուն երկու աւագակներ, որք Չորչամալայի Նաման ու ոստիկան զինուոր հասանն սպաննելով՝ չորս տարի է ի վեր փախստական կը թափառէին և ժողովուրդը կը կեղեքէին, ձերբակալուեր են, առաջինը սպաննեալ և երկրորդը ողջ:

— Երեւանի ատենին առջեւ տեղի ունեւալով դատաւանին Սարգիս Միրճիեանի Խորէն Հարիսեանի և Ամաս Գարագաշեանի, որք իրենց գործած ոճիրներուն համար իրեւ ոճրագործ ամբաստանուած էին, առաջնոյն արարքն հաստատուած և Պատժական օրինաց 66րդ յօդուածին յաւելուածին առաջին հատուածին արամագրութեանց համաձայն՝ հինգ տարւոյ բերդադէլութեան դատապարտուած է: Երկրորդն անպատասխանատու ճանչցուած է, և երրորդին համար նախապէս անպարտութեան վճիռ արուած լինելով, անոր նկատմամբ օրինական որ և է գործողութիւն կատարելու հարկ չէ տեսնուած:

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԿՈՒՋՈՒԻ

Մէկ քանի դաւառներէ ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ ուզուած են. դիմել «Ծաղիկ» խմբագրատունը:

ԱՆԳԻՐ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌԱԿՔ

Վահան վրդ Տէր-Մինասեան. — Սոյն ստուար գործն՝ է հաւաքածոյ նմոյշներու այն ազգային վեմագոյն տաղերու զորս հին ու նոր գուսանք երգած են, այսինքն Տաղք և երգք, Գեղօնք կամ Սիրերգք, Յուսք կամ խաղերգք, Առակք և Առասպելք, Առածք և Առեղծուածք, Հալօնք, Զայլք կամ Գոյք, Վիճակ, Սովորոյթք ի հարսանիս և ի ծննդեան և ի մահուան, Օրորք, Տանտանք, Շարերգք, Տաղերգք, նա և Սովորոյթք տէրունի և սրբերի օրերու մէջ: Կենսագրութիւնք Խիկարայ, Մխիթար-Գօշի վարդանայ և Տեսութիւն Ազգախաղերի վրայ և այլն: Անգիր Գպրութենէ՝ յետոյ 165 Առակներ չափի վերածուած են, իրեն 400 Փռտակագմ. Պաղտատեան ընտիր տպագրութեամբ, Գինն է 30 զրշ: Կեդրոնատեղին է Պաղտատեան տպարանը. կը գտնուի բոլոր գրաւաճառաց քով:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ. Տալի եւ Թաւրեգուրիւնք, Նամակոնի, Դամբանական, Տապանագիր: Հաւաքեց Բարսեղ Ե. Էքսէրճեան, Գին 15 զրշ:

ԼԵԻՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ. Ամուսնական խընդիւրներ. — Մասն Բ. Ծախու ապրանք: Կեդրոնատեղին է հրատարակիչ Վ. Գ. Զարգարեան գրատունը: Գին 50 փարս:

ՊԱՏԿԵՐ ԱԵԽԱՐԻՔԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Ա. րեւմտեան Հայոց ի վերջ կոյս ժԹ. դարու. ընդ խնամով Յ. Գուրգենի. հատոր Բ.: — Պարունակութիւն. Հանրային ժառանգութիւն, Ա. Ա. Սուրենեան, Յուշեր, Զապէլ Տօնէլեան, Հրապետ, Կարապետ Ոսկան, Անմուսայ յիշատակ, Տրդատ վարդ. Պալեան, Ծովուն գլխումը, Տ. Զրադեան, Զուխցերի յիշատակներ, Արք. Տէր. Յակոբեան, Բարձրագոյն կրթութիւն իդական սեռի, Արձակուրդ, Կենաց նպատակը, Ռ. Յ. Պէրպէրեան, Կոյր երգչուհին, Փարոսը, Արբուհի Ս. Սիմոնովիչ, Հանգիստ, Մ. Աճէմեան, Այցելութիւն մի ի Պէդէան տուն, Գ. Գ. Մեծատուրեան, Հաստատ սէրը, Զիւնը, Վ. Մալգեան, Կաղանդի առթիւ, Յ. Ալիար, Խոտաւում ծովու, Զ. Ա. Սէֆէրեան, Համբիշն ամաց, Ե. Տէմիրճիպաշեան, — Գին 100 փարս:

ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԵՄԱՅԵԱՆ. Մեծածոբի ներքնգումք. Օրագրութիւնք Էմմա. կը պարունակէ 1891 էն 1892 Արեւելի մէջ հեղինակին հրատարակած օտանաւորներն ու բաւական թուով ալ անախ պերթուածներ: Գին 7 զրուշ:

Մանր Ուսմանք երկագործական Տարաբանութեան և երկարանութեան. Թարգ. Պ. Վահան: Գին 4 զրշ:

Օսմ. լիւրս 100 զրշ. էն

Մէճիսիյէ	107 36	Բուսիյոյ բօլ	89 30
Քառարգ մէճիս	107	Կարապէան	87 18
Մանր մէճիս	103	Գրիմից	51 15
Մէթալիք	97	Անգղ. լիւրս	110 4
Գանսլիսէ	23 39	Բուս. երկ.	87

Մանէթ թղթ տպարան 8 72

ԱՐՏՕՆԱՏԻՐ Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
Երկր-Չապրիե փողոց, քիւ 61